

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

**БАНДУРКА Олександр Олександрович - доктор юридичних наук, доцент,
професор Міжнародного університету бізнесу і права**

В статті розглядається правове забезпечення грошово-кредитної політики України, її розвиток в останні роки.

Ключові слова: валюта, грошово-кредитна політика, валютний курс, комерційні банки, Національний банк України.

Грошово-кредитна політика потребує правового регулювання грошового обігу, заснованого на відповідних законах.

Грошово-кредитна політика полягає у певній сукупності заходів у сфері грошового обігу й кредитів, які мають забезпечити стабільність національної валюти, створити сприятливі умови для стабільного економічного розвитку країни.

Розробка грошово-кредитної політики почалася з моменту проголошення Україною незалежності. Стратегічними цілями грошово-кредитної політики є забезпечення такого економічного зростання, за якого гарантується повна зайнятість, стабільність цін, збалансованість платіжних відносин із зовнішнім світом і на внутрішньому ринку.

В Україні головним органом, що провадить грошово-кредитну політику, є Національний банк України¹. Ще в першій половині 90-х років минулого століття Національний банк України розробляв умови зовнішніх позик та обсяги прямих кредитів Національного банку України щодо збиткових галузей економіки, що призвело

до надмірного зростання грошової маси і супроводжувалося високими темпами інфляції. Низька ефективність грошово-кредитної політики у той період визначалася і відсутністю досвіду такої політики.

Актуальні питання кредиту й банківського бізнесу в умовах ринкової економіки набули особливого розвитку на початку ХХІ ст. у 2001—2010 рр. Сутність кредиту і кредитних відносин, його функції, призначення позикового відсотку, механізм кредитування, структури й головні принципи організації банківської справи в Україні, механізм здійснення банківських операцій і підходи до оцінювання й регулювання банківської діяльності в Україні знайшли своє вирішення у цілій низці законів, ухвалених Верховною Радою України.

Ситуація в грошово-кредитній сфері України є відбиттям і загальною ситуації в економіці України, і прорахунків її регуляторів, а також глобального економічного спаду.

На стані грошово-кредитної політики України не могли «не позначитися» чинники, що зумовлюють її розвиток протягом багатьох років загалом і останнім часом зокрема: надмірна політизація управлінських рішень в економічній і фінансово-кредитній сферах; вкрай низька капіталізація суб'єктів господарювання; відсутність реальних структурних перетворень у національній економіці і сталості макроекономічної, зовнішньоекономічної, грошово-кредитної та валютної політики; низький

¹ Про Національний банк України : закон України // Відомості Верховної ради України, 1999 - № 29.- Ст.238

рівень добробуту населення й падіння його платоспроможності; існування розривів між зростанням кредитів і ВВП, активами і зобов'язаннями за обсягами, строками і валютами; кредитний бум, що супроводжувався, валютизацією і видаванням небезпечних кредитів, зниженням вимог до позичальників, зростанням ризиків і послабленням ризик-менеджменту, недосконалою практикою внутрішньобанківського контролю в комерційних банках, нерівномірний розподіл активів і капіталу між банками різних груп, відчутна залежність банків від зовнішніх запозичень на тлі світової кризи ліквідності; величезна девальвація гривні, відсутність класичного страхового і фондового ринку в Україні, вплив світової фінансової кризи; явно недостатня транспарентність і асиметрія інформації щодо діяльності гравців фінансових ринків»².

У поточному році кредитна політика більшості банків в Україні залишається вкрай стриманою, оскільки в ситуації економічної нестабільності кредитування фізичних осіб залишається доволі ризикованою операцією. Проте банки поступово повертаються до кредитування і щодо іпотечних кредитів, і щодо кредитів на покупку автомобілів. Зараз банки пропонують кредити на 2—5 років. Тим не менш, упевненості у банку під час видачі кредиту фізичним особам немає. За даними різних джерел, проблемні кредити у „портфелях” українських банків становлять від 30 до 50 %.

Найбільша проблема банківського сектора України — це закладання девальваційних ризиків у ставці депозитів, хоча за станом на 25 березня 2013 року питома вага прострочення в нових кредитних портфелях — лише 1,5 %, що є позитивним чинником порівняно з минулим роком, коли прострочення у кредитних портфелях складало 10 %.

Отже, з одного боку, банки почали прихильніше підходити до вибору клієнтів, яким даються кредити, а з іншого — платоспроможність кредитоотримувачів стала

кращою, незважаючи на кризу економіки, що триває.

Комерційні банки діють у відповідності до грошово-кредитної політики держави, що регулюється ст. 6 Закону України «Про національну депозитарну систему, особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»³.

Одним із напрямків грошово-кредитної політики стало створення умов для переходу у перспективі до таргетування інфляції, тобто визначення в розмірах інфляції пріоритетних цільових орієнтирів грошово-кредитної політики. Однак втілення такої політики вимагає значного часу для створення сприятливих для неї умов.

Грошово-кредитна політика, що провадилася на початку ХХІ ст., у цілому позитивно вплинула на економічний розвиток України (знизилася інфляція, відбулися позитивні зрушення у структурі грошової маси) і проявилася у певному зменшенні частки готівки; покращилося кредитування як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб, що призвело до зростання обсягів довготермінового кредитування; зріс рівень монетизації ВВП, стабілізувався розмір державного боргу на рівні 14–15 млрд доларів. Однак у цей період були допущені і суттєві прорахунки у грошово-кредитній політиці, зокрема в регулюванні діяльності банків, щоденних зовнішніх позик і надлишкового внутрішнього кредитування зі споживчою метою, що стало однією з причин кризи 2008 року, яка призвела до обвального падіння курсу гривні. Це свідчить про необхідність подальшого правового обґрунтування грошово-кредитної політики.

Важливою складовою грошово-кредитної політики є валютне регулювання. Це — діяльність держави й уповноважених нею органів, спрямована на реалізацію міжнародних розрахунків і порядку здійснення операцій з валютою та валютними цінностями.

Валютна політика, яка є сукупністю економічних, політичних, правових та організаційних заходів, здійснюється держав-

² Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави. Національна доповідь НАН України. – К., 2009. – ст. 172.

³ Про Національну депозитарну систему, особливості електронного обігу паперів в Україні : закон України від 10.02.1997 р. № 719/97.

ними органами у сфері валютних відносин. До них належать заходи з управління обліковою ставкою Національного банку, яка поряд з іншими засобами має регулювати обсяг грошової маси, сукупного попиту, рівень цін у країні, а також приплив у країну і відтік з неї короткотермінових капіталів. Друга група заходів — це купівля-продаж Національним банком іноземної валюти, яка впливає на курс національної грошової одиниці, а також купівля-продаж валюти для забезпечення державного валютного резерву.

Інструментами грошово-кредитної політики є грошова система й грошова кредитна політика, соціально-економічна сутність грошової кредитної політики, розробка грошово-кредитної політики в Україні, грошово-кредитна політика Національного банку України.

З метою впливу на кон'юнктуру, посилення чи послаблення валютних обмежень банк здійснює цілу низку заходів регулювання.

Головним органом, що здійснює валютне регулювання, є Національний банк України. Саме він визначає валютну політику країни, виходячи з принципів загальної економічної політики, разом із Кабінетом Міністрів України складає платіжний баланс країни. Він здійснює контроль за дотриманням ліміту зовнішнього державного боргу України, визначає ліміти заборгованостей у закордонній валюті уповноважених банків — нерезидентів НБУ, видає обов'язкові до виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку країни, накопичує, зберігає й використовує валютні цінності для здійснення державної валютної політики, встановлює способи визначення й використання валютних курсів іноземних валют відносно національної валюти.

Залежно від терміну здійснення вирізняють поточну й довготермінову (перспективну) валютну політику. Поточна валютна політика — це повсякденне оперативне регулювання діяльності валютного ринку для забезпечення нормального функціонування валютної системи, а перспективна політика — це здійснення довгострокових

структурних змін у міжнародному валютному механізмі, які реалізуються через участь держави у міждержавних угодах. На перспективну політику України впливає політика міжнародних фінансових організацій.

Провідні напрями валютної політики після набуття незалежності були визначені низкою законодавчих документів, зокрема Декретом Кабінету Міністрів України „Про систему валютного регулювання і валютного контролю”⁴, що мав чинність закону. До ухвалення цього документу використовувалася політика „плаваючого курсу”. Його перевага полягала в тому, що для його здійснення не потрібне створення стабілізаційних фондів іноземних валют і золотовалютних запасів для підтримання стабільності національної валюти. Але така політика має великий недолік, що проявляється у невизначеності її наслідків, оскільки курс національної валюти значною мірою залежить від зовнішніх чинників.

У серпні 1993 відбувся перехід до політики фіксованого курсу національної валюти, згідно з яким 50 % валютних надходжень повинні обов'язково викупатися в їх одержувачів Національним банком України за фіксованим курсом. Допускався також вільний продаж другої половини валютної виручки на валютному ринку за вільним курсом. Але така політика породила можливість спекуляції на валютному ринку. Тому з 1997 року була впроваджена нова система валютного контролю й валютного регулювання на всі види операції з іноземними країнами.

Починаючи з 2000 р., у валютно-курсовій політиці знову почали використовувати принцип підтримання відносно стабільності номінального курсу гривні до долара. При цьому такий курс, на відміну від попереднього, став заниженим, що створило сприятливі переваги для вітчизняних експортерів. Внаслідок цього відносно швидко збільшилися обсяги виробництва у галузях, орієнтованих на експорт, а Нацбанк накопичив істотні валютні резерви. Курс іноземної валюти де-факто став основним

⁴ Декрет Кабінету міністрів України Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 2117/93.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються правове забезпечення грошово-кредитної політики України, її розвиток за останні роки.

для економіки, а всі економічні суб'єкти звикли до його стабільності; також відбувалася поступова лібералізація системи валютного регулювання. З початку березня 2005 року було відмінено двохвідсоткове обмеження щодо граничного відхилення курсу купівлі і продажу наявних іноземних валют від їх номінального курсу, а 1 квітня 2005 відмінено вимогу обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті на користь резидентів України. У таких умовах Національний банк України міг здійснювати іноземну інтервенцію міжбанківському валютному ринку лише для того, щоб нівелювати значні коливання обмінного курсу гривні до іноземних валют.

Така валютна політика дозволила певним чином стабілізувати курс гривні й створити суттєві золотовалютні резерви. Однак, як показала практика, така стабільність підтримувалася тільки монетарними засобами. Відставання у здійсненні економічних реформ, гальмування структурної перебудови економіки, що призвело до гіпертрофованої експортної орієнтації економіки в умовах світової валютної кризи у другій половині 2008 р., послужили причинами обвалу курсу гривні.

Подальша валютно-грошова політика має будуватися на принципах прозорості,

переходу до режиму „плаваючого” валютного курсу.

„Плаваючий”, або такий, що коливається, валютний курс — це такий режим валютного курсу, за якого дозволено коливання значення валюти залежно від попиту на валютному ринку. Валюта, що використовує „плаваючий” обмінний курс, відома як „плаваюча валюта”. У більшості випадків „плаваючі” курси валют мають переваги перед фіксованими, оскільки він регулюється автоматично, то він дозволяє державі послабити впливи потрясінь іноземних циклів бізнес-обігів, а також попереджає виникнення платіжної кризи. Тим не менше, фіксований режим валютного курсу, що має місце в Україні, може бути кращим завдяки своїй стабільності й визначеності. Він не обов'язково може бути реальним з урахуванням результатів валютних торгів в інших країнах, що намагаються підтримувати свою валюту сильною чи високою по відношенню до інших валют, наприклад, у Великобританії або в країнах Південно-Східної Азії до азійської валютної кризи.

Точаться дискусії про переваги вибору між фіксованим і „плаваючим” валютними курсами, що встановлюються моделлю Мандела — Флемінга, яка стверджує, що економіка чи уряд не можуть водночас підтримувати інтегрований валютний курс, вільний рух капіталів і незалежну грошову політику — вони повинні вибирати будь-які два пункти з трьох, тобто або фіксований валютний курс, або вільний рух капіталів, або незалежну грошову політику.